tir. Bu gruba giren âlimler eserlerinde zayıf ve kabul görmeyen görüşlere yer vermezler.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kemal, *Tabakātü'l-müctehidîn*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 764; Köprülü, nr. 11/330; Ayasofya, nr. 4796, 4820; İbn Âbidîn, *Mecmû ͑atü'r-resâ ͗il*, s. 11-12; Leknevî, *en-Nâfi ͑u'l-kebîr*, Haydarâbâd 1291, s. 3 vd.; a.mlf., *el-Fevâ ͗idü'l-behiyye*, s. 6-7; M. Seyyid Bey, *Usûl-i Fıkıh*, İstanbul 1333, I, 239 vd.; M. Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe*, Kahire 1366/1947, s. 440 vd.; a.mlf., *Usûlü'l-fıkh*, Kahire 1377/1958, s. 309 vd.; Bilmen, *Kamus*, I, 314; Osman Keskioğlu, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, Ankara 1969, s. 182-191.

M. ESAT KILIÇER

ASHÂBÜ't-TERCÎH

(اصحاب الترجيح)

Mezhep imam ve müctehidlerinin ortaya koydukları görüşlerin dayandığı delilleri değerlendirerek aynı konudaki farklı görüşler arasında tercih yapabilme gücüne sahip fıkıh âlimleri.

Bu gruptaki âlimler, İbn Kemal ve onu takip eden âlimlerin sınıflandırmasına göre fakihlerin beşinci tabakasını oluştururlar. Bu tabakaya mensup fakihler, delilleri incelemeye ve mukayeseye ehil olup bunlara bakarak mezhepte mevcut görüş ve rivayetlerden birini diğerine tercih etme gücüne sahiptirler. Bir mesele hakkında kendi mezhep imamlarının farklı görüşlerini değerlendirerek kendi zamanlarındaki şartlara, halkın ihtiyacına, örf ve âdete daha uygun olanını seçer ve ona göre fetva verirler. Bu âlimler görüşleri değerlendirip tercihte bulunurken bunlar hakkında "rivayet yönünden daha sahih", "dirâyet bakımından daha vâzıh", "kıyasa daha uygun", "insanlar için en elverişlisi" ve "en ihtiyatlı olanı" gibi ifadelerle kendi fikirlerini belirtirler.

Ashâbü't-tercîh ile ashâbü't-tahrîc arasındaki fark çok azdır. Mezhebin usulüne göre delilleri değerlendirerek görüşler arasında tercih yapmak, mezhep imamlarının ele almadığı meselelerin hükmünü tahrîc etmekten daha kolay bir iş değildir. Nitekim bu iki tabakayı tek bir tabaka olarak kabul edenler bulunduğu gibi iki tabaka arasındaki bu yakınlık sebebiyle birçok âlimin tahrîc ehli mi, yoksa tercih ehli mi olduğu konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kemal, *Tabakātü'l-müctehidîn*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 764; Köprülü, nr. 11/330; Ayasofya, nr. 4796, 4820; İbn Âbidîn, *Mecmû ͑atü'r-resâ ͗il*, İstanbul 1325, s. 11-12; Leknevî, *en-Nâfi ͑u'l-kebîr*, Haydarâbâd 1291, s. 3 vd.; a.mlf., *el-Fevâ ͗idü'l-behiyye*, s. 6-7; M. Seyyid Bey, *Usûl-i Fıkıh*, İstanbul 1333, I, 239 vd.; M. Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe*, Kahire 1366/1947, s. 440 vd.; a.mlf., *Usûlü'l-fıkh*, Kahire 1377/1958, s. 309 vd.; Bilmen, *Kamus*, I, 314; Osman Keskioğlu, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, Ankara 1969, s. 182-191.

M. ESAT KILIÇER

ASHÂBÜ'l-UHDÛD

(اصحاب الاخدود)

İslâmiyet'ten önceki bir devirde müminleri dinlerinden döndürmek için ateş dolu hendeklerde yakarak işkence eden kimseler hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılan tabir.

Uhdûd "uzun ve derin hendek" demektir. Kendilerinden "ashâbü'l-uhdûd" diye söz edilen kimselerle onların işkence ettiği müminler ve bu olayın geçtiği zaman ve bölge hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de bilgi yoktur. Burûc sûresinde (85/4-10), çıra ile tutuşturdukları ateş dolu hendeklere Allah'a inandıkları için müminleri atan ve hendeğin etrafında oturup onları seyreden kimselerden "kahrolsunlar" diye kısaca bahsedilmektedir. Suheyb b. Sinân tarafından rivayet edilen bir hadiste (Müslim, "Zühd ve'r-rekā ͗ik", 73; Tirmizî, "Tefsîr", 77; *Müsned*, VI, 16-18), bu müminleri iman etmeye sevkeden olay zikredildikten sonra hendeğe atılışları anlatılmaktadır.

Tarih ve tefsir kitaplarında ashâbü'l-uhdûd ile ilgili birçok rivayet vardır: İran hükümdarı, nikâhları haram olan yakın akraba ile (özellikle kız kardeşlerle) evlenmenin helâl sayılmasını istediği zaman buna karşı çıkan âlimleri bir hendek kazdırıp içine attırmıştır. Diğer bir rivayete göre hadise Bâbil Kralı Buhtunnasr ile ilgilidir. Bir altın heykel yaptırarak halkı ona tapmaya zorlayan kral, bunu kabul etmeyen Dânyâl peygamber ile arkadaşlarını alevli fırına doldurmuştur (Daniel, 3). Fakat bu rivayetin çok zayıf olduğu ileri sürülmektedir (bk. Andrae, s. 20). Bu konudaki rivayetlerin en kuvvetlisi, Necran hıristiyanlarına yahudi hükümdar Zûnüvâs tarafından yapılan işkence olayı ile ilgili olanıdır. İkinci Himyerîler'in son hükümdarı olan Zûnüvâs Yahudiliği kabul etmiş, 523'te Necran'ı ele geçirerek hıristiyanlardan Yahudiliğe geçmelerini istemiş, kabul etmeyenleri ateş dolu çukurlara attırarak yaktırmıştır. Süryânîce kaynaklarda da Necran hıristiyanlarına yapılan zulüm geniş bir şekilde yer almaktadır. Zûnüvâs 120.000 kişi ile Necran'ı kuşatmış, yaklaşık 2000 kişiyi bir kiliseye doldurarak ateşe vermiştir. Diğer taraftan kazdırdığı uzun ve derin hendeklere odun doldurulmuş, bu odunlar tutuşturulduktan sonra hıristiyanlar içine atılarak yakılmıştır. Zûnüvâs tarafından öldürülen hıristiyanların sayısı İslâmî kaynaklarda 20.000, Süryânî kaynaklarda ise 4000 olarak belirtilmektedir (Ignatios Ya'kūb es-Sâlis, s. 23, 28, 50, 53; Irfan Shahid, s. 46-64). Bazı araştırmacılar, tarihte böyle bir hadisenin olmadığını, ashâbü'l-uhdûd tabirinin "ashâbü'l-cahîm" (cehennemlikler) ve benzeri ifadelerle aynı mânayı taşıdığını, dolayısıyla âhirette verilecek bir nevi cezayı ifade ettiğini ileri sürmüşlerse de (EI^2 [Fr.], I, 713) Moberg tarafından keşfedilen VI. yüzyılın ikinci çeyreğine ait tarihî belgede bu hadiseden bahsedilmesi de tarihte böyle bir olayın meydana geldiğini teyit etmektedir (Horovitz, s. 92-93). Ayrıca bu konuda yeni belgeler de bulunup neşredilmiştir (Irfan Shahid, çeşitli sayfalar).

Halkı hendeklere doldurarak öldürme olaylarının tarihte çeşitli zamanlarda meydana geldiği anlaşılmaktadır. İbn Ebû Hâtim'in naklettiğine göre Yemen'de Tübba', Bâbil'de Buhtunnasr, Kostantaniye'de Kral Konstantin devirlerinde benzeri olaylar görülmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de bu kıssa, müminlere eziyet eden müşriklerin ibret almaları ve müminlerin de sıkıntı ve zorluklar karşısında sabır ve tahammül göstermeleri için zikredilmiştir (ayrıca bk. **BURÛC SÛRESİ**).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l- ͑Arab, "hdd" md.; *Müsned*, VI, 16-18; Müslim, "Zühd ver-rekā ͗ik", 73; Tirmizî, "Tefsîr", 77; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 34-37; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), II, 123-124; a.mlf., *Tefsîr*, XXX, 72; Sa'lebî, *͑Arâ ͗isü'l-mecâlis*, Kahire 1301, s. 333-336; Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr*, XXXI, 116-120; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VII, 255-261; Sââtî, *Bulûğu'l-emânî* (*el-Fethu'r-rabbânî* içinde), XX, 147-149; J. Horovitz, *Koranische Untersuchungen*, Leipzig 1926, s. 92-93; T. Andrae, *Les Origines de l'Islam et le Christianisme*, Paris 1955, s. 18-20; S. W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, New York 1957, III, 67; Ignatios Ya'kūb es-Sâlis, *eş-Şühedâ ͗ü'l-Himyeriyyûne'l- ͑Arab*, Dımaşk 1966, s. 23, 28, 50, 53; Irfan Shahid, *The Martyrs of Najrân, New Documents*, Bruxelles 1971, s. 46-64; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 9, 18; Rifâî Sürûr, *Ashâbü'l-uhdûd*, Kahire 1407/1987; A. J. Wensinck, "Eshâbü'l-uhdûd", *İA*, IV, 373; R. Parret, "Ashâb al-Ukhdûd", EI^2 (Fr.), I, 713.

MUHAMMED EROĞLU